

ოთარ გოგოლიშვილი

ბანმანათლებელი
(გაქარია ჭიჭინაძე და აჭარა)

ზაქარია ჭიჭინაძეს განსაკუთრებით დიდი ღვაწლი მიუძღვის აჭარაში. მისი სიყვარული აჭარლებისადმი ობიექტურად გადმოსცა აპოლოწულაძემ წიგნში "ძმური სიტყვა": "ზაქარია პატარა კაცია, თითქმისწავლელი, მაგრამ ბევრი ძლიერი კაი საქმე აქვს გაკეთებული, ქართველმუსლიმანების კეთილდღეობისათვის პირდაპირ შემოიღო. საქართველსხვა დიდებული და ნასწავლი პირები თუ მხოლოდ წერდნენ თავიანდობიერ წერილებს და სხვებს მოუხმობდნენ: დაეხმარეთ, გაანთავისუფლდაიხლოვეთ ქართველი მუსლიმანებიო, ეს პატარა კაცი მართო სიტყვად და წერას არ სჯერდებოდა. ის პირდაპირ საქმესაც აკეთებდა. რამდენჯერმე ფეხით მოიარა აჭარა-ქობულეთი. პირადად გაეცნო ხოჯებს და სხვა გავლენიან პირებს, პირდაპირ ძმურად ელაპარაკა ყველას და აუხსნა: ვინ ვართ ჩვენ და ვინა ხართ თქვენ. ბლომად დაარიგა ქართულწიგნი და ანბანი, აღწერა აჭარა-ქობულეთის ყველა სოფლები, გაეცნოთქვენს ძველ ისტორიას. ერთი სიტყვით, ზაქარიას შრომა და ღვაწლი დაუფასებელია".

ზაქარია ჭიჭინაძე გრძობდა, რომ საუკუნეების ჩამოშორებულძმების - აჭარლების ეროვნული გათვითცნობიერებისათვის, პირველ რიგში საჭირო იყო აჭარაში ქართული სკოლის გახსნა, რაც საფუძველი იქნებოდა მშობლიური ენის აღორძინებისა. ეს საქმე მაშინ არც ისე ადვილი იყო ამიტომ ზაქარია ჭიჭინაძემ აირჩია ინდივიდუალური, რთული, ჯერ კიდევ გაუკვლავი, სახიფათო გზა. მან ფეხით შემოიარა აჭარის ყველა სოფელამასთანავე, მოსახლეობის ნაწილს სურვილისამებრ უფასოდ ქართულწიგნებს ურიგებდა, პარალელურად, ქართულ ანბანსა და წერა-კითხვასწავლიდა. მას ბევრი მოწაფე და მიმდევარი გამოუჩნდა, რომლებმაც შემდეგში თვითონვე ასწავლიდნენ სხვებს ქართულ წერა-კითხვას.

ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებამგამგეობის სხდომაზე 1894 წლის 7 ივნისს გაკეთებულ მოხსენებაში აჭარაში სკოლების გახსნისა და ქართული წიგნების გავრცელების შესახებ ზაქარია ჭიჭინაძე აღნიშნავდა: "სამი წლის განმავლობაში მე დავიარაქობულეთის სოფლები, აჭარის, ლივანის, მაჭახელის და ზეგნის. ადგილებში 350-ზე მეტი სოფელი აღმოჩნდა, ყველგან ქართულ ენაზელაპარაკობენ ქართველი მაჰმადიანები, მათი საჭირო სახმარებელი ეს ქართული ენაა. სიმღერა, ტირილი, თამაში და სხვანი - სულ ქართული. ქობულეთისა და აჭარაში ქართული წიგნებიც გავრცელდა".¹ ყველა ქართულ წიგნს, რომელიც ჩამოაქონდა აჭარაში, გასავრცელებლად, თავში და ბოლოში ქართულ ანბანს ურთავდა, რაც აჭარლებისათვის ადვილი ყოფილიყო ქართული წერა-კითხვის შესწავლად მართლაც, ამ მეთოდმა დადებითი შედეგი გამოიღო.

¹ საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო ისტორიული არქივი, ფ. 465, აღ. 1, საქ. 231, ფურც. 45.

ზაქარია ჭიჭინაძის პატრიოტულმა, დაუღალავმა მოღვაწეობამ უმოკლეს როში საკვირველი შედეგი გამოიღო. მისმა მართალმა სიტყვამ ქართველ მაკმალიანებს თვალთ აუხილა და მათში გამოაცოცხლა ქართული სული. აჭარია ჭიჭინაძე აჭარელთა მაშინდელ ბედშეჯ ყოფას ზემოდან კი არ აკურებდა, პირიქით, მათი ცხოვრებით ცხოვრობდა. ამისათვის მან უსლომანური ლოცვებიც კი შეისწავლა და მერეთში შედიოდა სალოცავად. როგორც ზაქარია ჭიჭინაძეს აკაკი წერეთელმა ხუმრობით უთხრა: რაა ზაქარია, აჭარაში გაგვზავნეთ, რომ აჭარლები გააქრისტიანო, შენ კი პირიქით გამუსლიმანებულხარ და ჯამეში ლოცვა დაგიწყიაო". ზაქარია ჭიჭინაძემ ამაზე უპასუხა: ჩემო აკაკი, სამშობლოს გამრთელების იტერესებისათვის ყველაფერი უნდა ილონოს ქართველმაო".

ზაქარია ჭიჭინაძემ აჭარლებმა თავიანთი სხეულის ნაწილი იგრძნეს და შეიყვარეს იგი. ნებისმიერი აჭარელის ოჯახში მისი სტუმრობა დიდ სიხარულს იწვევდა და ამიტომაც მას მიაგეს სასიყვარულო სახელი "ზაქარია ეფენდი". იმ დროისათვის ზაქარიას მოქმედება ეროვნული გმირობის ტოლფასი იყო. განა ადვილი საქმე იყო ახლად შემოერთებული აჭარის მიყრუებულ სოფლებში მარტოდმარტო სიარული და ისიც ქართული წესების სავესე ხურჯინით მაშინ, როცა აჭარაში მძლავრობდა ისლამი. ჰოხედვად ხიფათის, შიმშილისა და გაჭირვებისა, მან თავისი მისია პირნათლად შეასრულა.

ზაქარია ჭიჭინაძე ყველა სოფელში რამდენიმე დღეს ჩერდებოდა და აქებდა ჩანაწერებს მოსახლეობის ყოფა-ცხოვრებისა და სოფლის ისტორიის შესახებ. თავის ჩანაწერებს შემდეგ წიგნებად სცემდა და ურიგებდა. მასოდ ისევ აჭარლებს. იგივე წიგნები იყიდებოდა აგრეთვე საქართველოს სხვა კუთხეში, რათა საქართველოს სხვა კუთხეების მცხოვრებთ უკეთ შესწავლათ და შეეგნოთ თავიანთ მომმეთა ისტორია და ყოფა-ცხოვრება.

900-იან წლებში ზ. ჭიჭინაძე ქართველ მაკმალიანთა ცხოვრებაზე ტენსიურად ბეჭდავს წიგნებს. მათი რაოდენობა 20-ზე მეტი იყო. მათ არის აღსანიშნავია: "ქართველ მაკმალიანთა დიდი გადასახლება", "უსლომანი ქართველები და მათი სოფლები საქართველოში", "ქართველ მაკმალიანთა ცხოვრება" და სხვა მრავალი.

ზაქარია ჭიჭინაძე ძლიერ განიცდიდა აჭარელთა გადასახლებას ერქეთში. ამის შესახებ ხშირად აქვეყნებდა წერილებს ქართულ ჟურნალ-ნეტებში, სადაც მოუწოდებდა მატერიალური და მორალური დახმარება წიით დამშეული მოსახლეობისათვის და ჩაეგონებინათ მათთვის, არ ტოვებინათ მამა-პაპათა მიწა-წყალი.

როდესაც 1881 წელს ქართველთა შორის წერა-კითხვის ავრცელებელი საზოგადოების პირველი ქართული სკოლა გაიხსნა, ითველი მაკმალიანებისათვის, ზაქარიას სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა. ილის შენახვა იმ დროისათვის დიდ ხარჯებთან იყო დაკავშირებული, აც საზოგადოება სრულყოფილად ვერ ფარავდა და ამიტომ ქართველი ზოგადო მოღვაწეები ბათუმში ხშირად მართავდნენ საქველმოქმედო ღამოებს, რომელთა შემოსავლსაც სკოლას ახმარდნენ. ზაქარია ჭიჭინაძე ღონისძიებებში აქტიურ მონაწილეობას იღებდა და სკოლას უფასოდ ეასცემდა იმ დროისათვის ძვირადღირებულ წიგნებსა და ელმძღვანელოებს. ზაქარიამ იცოდა, რომ ქართული წიგნის გარეშე ას გამართლება და გამოვლიძება შეუძლებელი იქნებოდა და ამიტომაც ქართული წიგნის აღორძინებას შეალია ხანგრძლივი სიცოცხლე. აეთი "ლომისი" აღნიშნავდა: "საქართველოში ბევრი ყოფილა

მწიგნობრობის რაინდი, მაგრამ მათგან ყველაზე თავდადებული ზაქარია ჭიჭინაძეა, სწორუბოვარი მოღვაწე, რომლის წყალობით, მის მიერ დაწერილ და გამოცემული წიგნებით მოფენილია მთელი საქართველო. მართლაც ზაქარია ჭიჭინაძემ წიგნების გამოცემა 1875 წლიდან დაიწყო. თავისი ცოცხლის განმავლობაში 107 წიგნი დაწერა და დასტამბა, 120 წიგნი დაბეჭდვა კი ვერ მოასწრო. მისი ხელშეწყობითა და რედაქტორობით დაიბეჭდა სხვადასხვა ავტორის ათობით წიგნი. ზაქარია ჭიჭინაძის თანამშრომლობდა ყველა ქართულ გაზეთში; მის მიერ გაზეთებში დაწერილი წერილები რამდენიმე ათასს შეადგენს. მარტო ბათუმის გაზეთში დაბეჭდა მისი 200-ზე მეტი წერილი აჭარელთა ყოფა-ცხოვრებისა და ისტორიის შესახებ ("ლომისი", 1922, № 6).

აჭარელთა სიყვარული გამოხატა თავის მისალმებაში 1922 წელს გამართულ ზაქარია ჭიჭინაძის იუბილეზე ბათუმის გიმნაზიის მოსწავლე იუსუფ ცივაძემ, რომელიც შემდგომში ცნობილი იურისტი გახდა. მის შემდეგი თბილი სიტყვებით მიმართა იუბილარს: "თქვენ ხართ ის პიროვნება რომელმაც ჩვენი მივიწყებული აკვანი, იდეალი და აზროვნება თვალწინ დაგვიყენეთ, გაიზიარეთ ჩვენი ჭირ-ვარამის ხვედრი, გასწიეთ მძიმე შრომა აუტანელ პირობებში და დედაბოძი ჩვენი ისტორიის მსვლელობის წარსულის ახსენით. თქვენ ჩაწვდით ღრმად ქობულეთელის, აჭარელის შავშელის, ლივანელის, იმერხეველის და სხვათა ადგილების მცხოვრებ ხალხთა გულში და გამოიცანით მათი მწარე წარსული და ნაკლებად ჩაახდეთ ისინი დიდ სარკეში, რომლის შედეგადაც შესაძლებელია სწორად გარკვეულ გზაზე დაყენება" ("ტრიბუნა", 1922, № 214).

ზაქარია ჭიჭინაძე იმდენად დიდებული ადამიანი იყო, რომ თავისი დიდი საცხოვრებელი სახლიდან მას სიცოცხლის ბოლო წლებში ერთ-ერთი ოთახიც კი არ შერჩა. ამის მიზეზი ის იყო, რომ წლების განმავლობაში მან სახლში შეისახლა გაჭირვებული თბილისელები. სიკვდილის წინ ზაქარია ჭიჭინაძემ აჭარელთა დიდ მოამაგეს იოსებ იმედაშვილს დაუტოვა ანდერძი, რომ მისი სახლიდან გამოესახლებინათ მდგმურები და გადაეცათ იგი აჭარიდან სასწავლებლად თბილისში ჩამოსული სტუდენტებისათვის. ეს იყო ამ კუთხის ქართველებისადმი უდიდესი დახმარება. ამიტომ მისი სახელი საქართველოს ამ განუყოფელი კუთხის ისტორიაში ოქროს ასოებით ჩაიწერა. ზაქარიას სახელი მიანიჭეს ბათუმის ერთ-ერთ ქუჩასა და ქედის რაიონის სოფელ ხარაულას საშუალო სკოლას.²

დამოწმებული ლიტერატურა

- საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო ისტორიული არქივი, 465, აღწ. 1, საქ. 231, ფურც. 45.
 გაზეთი "ლომისი", 1922 წ., № 6.
 გაზეთი "ტრიბუნა", 1922 წ., № 214.
 აჭარის სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი № 129, ფურც. 3

². აჭარის სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი № 129, ფურც. 34

OTAR GOGOLISHVILI

THE EDUCATOR
(ZAKARIA CHICHINADZE AND ACHARA)

Zakaria Chichinadze has special contribution to Achara. Apolon Tsuladze's book "Brotherly Word" provides an objective rendering of Zakaria Chichinadze's illustrious deeds and exploits done in favor of the Georgian Muslims. He traveled village by village in Achara-Kobuleti several times on foot studying the history of the region, carrying out truly valuable work that can hardly be overestimated. During his trip from one place to another Zakaria Chichinadze distributed Georgian books free to the aspiring population and at the same time conducted lessons to spread literacy among Georgians. He made many disciples who then followed his steps to continue teaching reading and writing in the area.

In 1894 Zakaria Chichinadze wrote: "For three years now I have traveled in the villages of Achara discovering more than 350 villages. Everywhere Georgian Moslems speak Georgian... I have even distributed Georgian books in Achara."

Every Georgian book delivered in Achara had been provided with the alphabet on the first and last pages to ease the learning process. The method proved to yield positive results.

Zakaria Chichinadze's patriotic, zealous work and truthful words opened the eyes of Moslem Georgians and animated Georgian spirits into their mentality. The Moslems felt a kinship with Zakaria Chichinadze and developed very strong love towards him.

Having in mind the historical period of Zakaria Chichinadze's activities in Achara his devotion was no less, if not more, than the demonstration of the national heroism. Zakaria Chichinadze stayed several days in each and every village to have necessary time for making records about the everyday life of the people and history of the locality. Later he would publish his records as books and gave them free of charge to the Georgian Moslems. The same books could be found in various bookstores in the country for the purpose of encouraging the general public to familiarize themselves with the story and customs of their Mohammedan brothers.

In 1881 the 'Society of Spreading Literacy among Georgians' opened the first Georgian school for Georgian Moslems in Batumi. Zakaria Chichinadze greatly rejoiced at the fact. At that period it was a no easy task to provide the complete financial support for the school. To this end the 'Society' often arranged charity events in Batumi to raise money for the maintenance of the school. Zakaria Chichinadze took an active part in those events giving the school books and textbooks free of charge that were quite expensive then.

In *Tribuni*, the newspaper, N 138 of 1922, Petre Mirianashvili wrote: "In the story of the 19th century Georgian culture there is hardly any better public figure than Zakaria Chichinadze who can be called 'a truly concerned treasurer.' "